

3. Європейська хартія місцевого самоврядування: хартія від 15 жовтня 1985 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення 11.11.2022 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-277-0-42>

**ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ
«КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ», ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ
ІЗ ПОНЯТТЯМИ «КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ»
ТА «КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО»**

Шапошник Андрій Сергійович

*аспірант адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Навчально науковий інститут права
Сумського державного університету
м. Суми, Україна*

Зважаючи на всю важливість внеску вчених у дослідження такої багатогранної проблеми, як сутність, зміст та засади кримінального провадження, не можна не звернути увагу, що результати дослідження у цій сфері і досі залишаються дискусійними та відкритими. Зокрема, у науці вітчизняного права і теорії кримінального процесу й дотепер немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття засад кримінального провадження, їх сутності та механізму реалізації. Також немає одноманітного підходу і до самого визначення поняття кримінального процесу як у вітчизняній науці, так і за кордоном, а також у співвідношенні понять «кримінальний процес» («кримінальне провадження») та «кримінальне судочинство».

Варто зазначити, що визначення засад кримінального провадження є одним із ключових у науці кримінального процесу. Як зазначає Г. І. Багнюк, будучи основними правовими положеннями, вони уособлюють у собі фундаментальну і стрижневу базу побудови та функціонування кримінально-процесуального законодавства, демократичну спрямованість його змісту. На думку науковця, засади кримінального провадження відображають сутність і зміст кримінального процесу, характеризують його історичний тип, визначають предмет і методи процесуального регулювання та характеризують рівень захисту прав і свобод людини в кримінальному провадженні [1, с. 169].

У результаті наукових дискусій вдалося сформувати єдиний підхід до співвідношення вказаних понять у законодавстві, проте наукові позиції авторів дещо різняться, також комплексної наукової роботи з даного проблемного питання нам знайти так і не вдалося. Тому в даному дослідженні ми зупинимось більш детально на правовому аналізі вказаних понять, а також спробуємо сформувати власний обґрунтований підхід до їх співвідношення.

Деякі науковці ототожнюють поняття «кримінальний процес» та «кримінальне судочинство» [2, с. 6; 3, с. 10], деякі навпаки ототожнюють «кримінальний процес» з «кримінальним провадженням» [4, с. 7], також є вчені, які використовують всі три вказаних поняття, як синоніми. Так, В. М. Трофименко зазначає, що «у новітньому законодавстві України закріплені завдання кримінального провадження, яке, як вказано, є синонімом «кримінального судочинства» та «кримінального процесу» і означає врегульовану нормами кримінального процесуального законодавства діяльність оперативних підрозділів, слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та суду, яка ґрунтується на передбачених законом засадах, по виявленню ознак складу кримінального правопорушення, досудовому розслідуванню, судовому розгляду та вирішенню кримінальних справ, спрямована на виконання завдань кримінального провадження» [5, с. 25–26].

Загальноприйнятим є визначення кримінального процесу як здійснюваної у встановленому законом порядку діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду з попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів, викриття осіб, винних в їх скоєнні, і застосування до них заходів кримінального покарання чи іншого впливу, а також реабілітації невинуватих, що відбувається через правовідносини, які виникають у зв'язку з цією діяльністю між органами і особами, котрі беруть в ній участь [2, с. 6]. Також деякі науковці наводять і більш ширше визначення: «Кримінальний процес (кримінальне судочинство) – це діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності та реалізацію інших норм кримінального закону, охорону прав та законних інтересів учасників кримінального провадження та вирішення інших завдань, які поставлені перед нею, що здійснюється на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законом» [4, с. 10–11].

Визначення поняття будь-якого явища передбачає дослідження основних його ознак. Не буде винятком кримінальний процес, що є суспільним явищем, яке характеризується певною сукупністю ознак.

Насамперед кримінальний процес – це діяльність спеціальних уповноважених державних органів та посадових осіб (слідчого, оперативних підрозділів, прокурора, слідчого судді, судді, суду).

Узагальнюючи різноманітність визначень кримінального процесу можна прийти висновку, що це поняття характеризується наступними трьома основними елементами:

1. Чітка система діяльності визначених у законі державних органів, посадових осіб та інших учасників процесу, які залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності.

2. Правовідносини, які виникають під час цієї діяльності.

3. Обов'язкова правова регламентація діяльності й відносин, які виникають на її основі.

Не існує одноманітного підходу до вивчення поняття кримінального процесу і за кордоном. Наприклад, німецькі юристи схилиються до визначення, що кримінальний процес – це врегульований законом рух кримінальної справи з метою постановлення вироку [3, с. 80]. Бачимо, що до даного визначення не включені правовідносини, які виникають при цьому. В більшості англосаксонських країн кримінальний процес визначається як боротьба або змагання між обвинувачем і особою, яка притягається до кримінальної відповідальності [3, с. 81].

Слід наголосити, що саме поняття «кримінальний процес» в юридичній теорії і практиці може застосовуватись у чотирьох значеннях: 1) як діяльність державних органів і посадових осіб щодо порушення, розслідування та вирішення кримінальних справ по суті; 2) як галузь права (кримінальне процесуальне право), що регулює цю діяльність; 3) як правова наука, що досліджує вказану діяльність; 4) як навчальна дисципліна, в ході викладання якої вивчаються теоретичні основи кримінально-процесуального права, норми кримінально-процесуального закону і практична кримінально-процесуальна діяльність.

Варто відмітити закономірність, що не дивлячись на достатньо ґрунтовну розробленість на доктринальному рівні поняття «кримінальний процес», законодавцем у КПК України воно не використується. Натомість, у КПК застосовуються поняття «кримінального провадження» та «кримінального судочинства» [6].

Легальне визначення поняття «кримінальне провадження» закріплено у п. 10 ст. 3 КПК України – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Отже, йдеться про кримінальну процесуальну діяльність від самого її початку і до кінця, що і утворює зміст поняття «кримінальне провадження».

На відміну від поняття «кримінальний процес», поняття «кримінальне судочинство» має нормативний характер і використовується законодавцем як синонім поняття «кримінальне провадження». Так, глава 2 КПК України має назву «Засади кримінального провадження».

Зважаючи на сказане, ще раз підкреслимо, що поняття «кримінальне провадження» застосовується законодавцем як синонім поняття «кримінальний процес» та «кримінальне судочинство», а поняття «провадження» – як окрема частина всього кримінального провадження, що характеризується певними суттєвими особливостями.

Важливою ознакою кримінального процесу (кримінального провадження) є те, що ця діяльність спрямована на вирішення специфічних завдань, які притаманні саме їй. Відповідно до ст. 2 КПК, завданнями кримінального провадження є: захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [6].

Отже, повне і правильне розуміння будь-якого явища, окрім виявлення його сутності, передбачає виявлення його правильного співвідношення із суміжними поняттями. Ми можемо констатувати той факт, що для цілей даного дослідження слід вживати поняття «кримінальний процес», «кримінальне провадження» та «кримінальне судочинство» як тотожні та рівнозначні, точно з такої самої позиції, як і в кримінальній процесуальній літературі та законодавстві. Хоча буквальне тлумачення етимології цих понять може спонукати до думки про їхній різний зміст.

Складнішим є співвідношення понять «кримінальний процес» і «правосуддя». З одного боку, кримінальний процес – це діяльність не тільки суду, але й органів досудового розслідування та прокурора, тобто можна припустити, що в цьому значенні кримінальний процес – поняття більш ширше. З іншого, правосуддя – це діяльність не тільки у кримінальному провадженні, але й у порядку цивільного, адміністративного судочинства, наприклад. Тобто, на судових стадіях кримінальний процес є складовою правосуддя. Заразом кримінальний процес – це діяльність компетентних органів та посадових осіб, а також система кримінальних процесуальних відносин, правосуддя ж – діяльність тільки суду. Відтак у цій частині правосуддя у кримінальному провадженні – поняття вужче, ніж кримінальний процес на тих самих стадіях.

Отже, для цілей даного дослідження, можемо сформулювати наступний висновок, що кримінальний процес (кримінальне провадження) – це суворо регламентована нормами кримінального процесуального права діяльність державних органів і посадових осіб щодо досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень з метою виконання специфічних завдань кримінального провадження, а також система правових відносин між вказаними органами й іншими суб'єктами кримінального судочинства.

Література:

1. Багнюк Г. І. Поняття та значення засад кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2015. № 6(2). С. 169–174.
2. Бойко О. П., Гаркуша А. Г., Захарко А. В., Литвинов В. В., Рогальська В. В. та ін. Кримінальний процес: підручник / ред. О. Ф. Кобзар. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2017. Ч. 1. 337 с.
3. Абул С. В., Деревянкін С. Л., Пойзнер О. Б., Поліщук О. В. Кримінальний процес : навчально-методичний посібник. Одеса : ОДУВС, 2014. 266 с.
4. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. та ін. Кримінальний процес: підручник / ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
5. Трофименко В. М. Співвідношення понять «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження» за КПК України. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 27 листоп. 2013 р.). Одеса, 2013. С. 25–29.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88.